

ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางในงานของ สวงน โชติสุขรัตน์¹

The Colonialism in Sa-nguan Chotsukharat Literary Works

ธนพร หมูคำ | Thanaporn Mookham^{2*}

ทัตพิชา สกุลสืบ | Tatpicha Sakulsueb³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์งานของ สวงน โชติสุขรัตน์ ในชุดประวัติศาสตร์ล้านนา จำนวน 4 เล่ม ที่ตีพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์ศรีปัญญา ได้แก่ คนดีเมืองเหนือ (2552) ประเพณีไทยภาคเหนือ (2553) ตำนานเมืองเหนือ (2554) และประชุมตำนานล้านนาไทย (2555) โดยอธิบายผ่านแนวคิดอาณานิคม (Colonialism) ของ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said) แนวคิดภาพแทน (Representation) ของ สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของ หลุยส์ อัลตุสเซอร์ (Louis Althusser) และแนวคิดวาทกรรม (Discourse) ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลการศึกษาพบว่า สวงน โชติสุขรัตน์ นำเสนองานชุดนี้ผ่านอุดมการณ์สำนึกรักท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดอาณานิคม 3 ลักษณะ คือ ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางโดยไม่รู้ตัว การผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นไทยผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบส่วนกลาง การเขียนชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่นตามต้นแบบส่วนกลาง ความเป็นอาณานิคมถูกประกอบสร้างผ่านบุคคลสำคัญจากส่วนกลางให้มีบทบาทในงานเขียน เลือกใช้ต้นแบบงานเขียนจากส่วนกลางทั้งโครงสร้าง การใช้คำ และสำนวนภาษา ตอบสนองวาทกรรมความเป็นไทยตามกระแสหลัก โดยเชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นกระแสรอง เพื่อให้อยู่ภายใต้อาณานิคมของส่วนกลาง ขณะเดียวกันได้โต้กลับส่วนกลางโดยนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นว่า มีความเสมอภาคในหน้าประวัติศาสตร์ กระแสหลักผ่านการผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นไทย

คำสำคัญ: ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลาง, วรรณกรรมท้องถิ่น, สวงน โชติสุขรัตน์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่องและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมล้านนา ของ สวงน โชติสุขรัตน์

^{2*} ผู้ประพันธ์ต้นฉบับแรก, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง thanapornnai@gmail.com

³ อาจารย์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง thatpic@hotmail.com

Abstract

This article aimed at analysing Sanguan Chotsukrat 's literary works from the Lanna History Set consisting of Tamnan Muang Nuea (2011), Kon Dee Muang Nuea (2009), Prapenee Thai Pak Nuea (2008), and Prachum Tamnan Lanna Thai (2012). The explanation of analysis applied the concepts of Colonialism by Edward Said, Representation by Stuart Hall, Ideology by Louis Althusser, and Discourse by Michel Foucault for summarizing topics and presenting them in analytical description.

The result found that Sanguan Chotsukrat presented his works with an ideology of local royalty consciousness under 3 characters. Colonialism that was 1) unconsciousness colonialism from the central sector, Sanguan reproduced 'Thainess' discourse with the construction of local culture following the central tradition and wrote the bibliography of local wisdoms in the same style of central pattern. 2) Colonialism was constructed by the important people from central sector, Sanguan chotsukharat the pattern of writing in a style of the central sector including structure, word use, and expression to respond to the Thainess discourse that was a mainstream and linking to local culture that was a sub-stream for making the local culture lie under the central colonialism. However, there was a react discourse by presenting the representation of locals that has the equality as it appeared in history by using the reproducing of Thainess discourse.

Keywords: Central Colonialism, Local literature, Sanguan Chotsukrat

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดอาณานิคม (Colonialism) เป็นแนวคิดของเอ็ดเวิร์ด ซาอิด (Edward Said, 1995, อ้างใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559: 236) ที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ของการแผ่อำนาจของจักรวรรดิ (empire) หนึ่ง ๆ ซึ่งมักมีความสัมพันธ์ระหว่าง 2 กลุ่ม โดยกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกกลุ่ม และพยายามแผ่อำนาจอิทธิพลของตน ลัทธิจักรวรรดินิยมในประวัติศาสตร์ตะวันตกในอดีตคือการแผ่ขยายอำนาจของบรรดาประเทศเจ้าอาณานิคม เพื่อสถาปนาตนเองให้มีอำนาจเหนือกว่าประเทศอาณานิคม จากแนวคิดอาณานิคมดังกล่าว เมื่อนักวิชาการนำมาอธิบายในงานทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยนิยามหลังอาณานิคมนิยามว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมที่ได้รับผลกระทบจากอาณานิคมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ความหมายตามนัยนี้จึงกว้างมาก เนื่องจากผลกระทบจากการล่าอาณานิคมไม่ได้เป็นเพียงแค่การครอบงำทางการเมืองหรือการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจการค้าเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวพันกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ผ่านการสร้างเรื่องเล่า ตำนาน หรือวาทกรรมอื่น ๆ ให้เกิดการรับรู้ จึงกล่าวได้ว่าการล่าอาณานิคมไม่ได้หมายถึงการสถาปนาอำนาจเพียงแค่บนพื้นที่ทางกายภาพเท่านั้น ยังหมายรวมถึงการครอบงำพื้นที่ทางจิตวิญญาณอีกด้วย (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 2559: 236-237)

การนำแนวคิดอาณานิคมมาเป็นแนวทางการวิเคราะห์ครั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์วิธีการเขียนของสงวน โชติสุขรัตน์ ในงานชุดนี้ว่ามีการนำกระบวนการถ่ายทอดเรื่องราว เนื้อเรื่อง ตามขนบของวรรณกรรมส่วนกลางอย่างไร หรืองานเขียนชุดนี้ได้ถูกครอบงำเชิงวัฒนธรรมลักษณะใดบ้าง ทั้งนี้ยังได้นำแนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) แนวคิดภาพแทน (Representation) ของหลุยส์ อัลตัสเซอร์ (Louis Althusser) และแนวคิดวาทกรรม (Discourse) ของมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) ซึ่งเป็นกลุ่มนักคิดหลังโครงสร้างนิยม

มาอธิบายประกอบการวิเคราะห์และการตีความ เพื่อให้เห็นภาพแทนความเป็นเมืองเหนือหรือล้าหน้าตามที่ผู้ประพันธ์นำคำว่า “ล้าหน้า” มาใช้อธิบายในงาน ทั้งนี้คำว่า “ล้าหน้า” ที่ถูกประกอบสร้างให้เกิดการรับรู้ในความเป็นคนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคท้องถิ่นเหนือ และเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองในประเทศไทย หลังการรวมศูนย์เป็นประเทศไทย กล่าวได้ว่าผู้ที่มิอำนาจกว่าได้ใช้กระบวนการหลอมรวมความเป็นศูนย์กลางสัมพันธ์กับความรู้กับอำนาจและนำเสนอความจริงเพื่อเชื่อมโยงความเป็นระบบระเบียบหรือการเมืองเข้าไปในกระบวนการประกอบสร้างนั้น ความเป็นส่วนกลางอาจหมายถึงการใช้ระเบียบ กฎเกณฑ์เข้าควบคุมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีฐานะ บทบาทด้อยกว่าให้อยู่ในขอบตามทที่ส่วนกลางกำกับ วาทกรรมอาณานิคมจึงตอกย้ำความเหนือกว่าของส่วนกลาง ท้องถิ่นคือความเป็นอื่นที่มีกรอบคิดแตกต่างจากกฎเกณฑ์ที่ส่วนกลางผลิตสร้างผ่านความรู้ที่ความเป็นอาณานิคมจึงครองความเป็นศูนย์กลางของระบบคุณค่าความหมาย (วีรชัย ชื่นจันทร์แดง, 2562: 124) การรวมศูนย์จึงเป็นการปฏิบัติการของวาทกรรมการพัฒนาชาติผ่านสถาบัน องค์กร ภาครัฐ เอกชนหรือทำหน้าที่กดทับ ปิดกั้น สวมรอยวัฒนธรรมท้องถิ่นภายใต้ความเป็นอื่นในการพัฒนาชาติ อันเป็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นและสลับซับซ้อนระหว่างอำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์และความเป็นอื่น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549: 5) ในความเป็นอื่นหรือการกลายให้เป็นอื่น (The Othering) ในมุมมองของส่วนกลางที่มองท้องถิ่นจึงเปรียบได้กับตะวันตกมองตะวันออกด้วยความเป็นอื่น ดังการอธิบายแนวคิดอาณานิคมในงานของเชห์ลา เบอร์นี (Shehla Burney) ที่นำเสนอความเป็นตะวันออกในสายตาตะวันตกว่า ภาพแทนความเป็นตะวันออกภายใต้โลกทัศน์ของตะวันตกที่ผ่านกระบวนการประกอบสร้างทางสังคม ความเป็นตะวันออกอยู่ในฐานะความเป็นอื่นที่ถูกทำให้กลายเป็นสภาพที่ดำรงอยู่เป็นเรื่องปกติและเป็นสิ่งที่แท้จริงผ่านเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ งานวรรณกรรม ศิลปะดนตรี และความเป็นตะวันออกคือสิ่งที่ป็นสาระสำคัญของวาทกรรมอาณานิคม (Colonial Discourse) (อมลีน จตุพร, 2562: 264)

สงวน โชติสุขรัตน์ เป็นนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ที่มีผลงานเรียบเรียงเนื้อหาล้านนาคดีไว้หลายฉบับ งานที่ได้รับการตีพิมพ์จากสำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำนวน 4 เล่ม ได้แก่ คนดีเมืองเหนือ ประเพณีไทยภาคเหนือ ตำนานเมืองเหนือ และประชุมตำนานล้านนาไทย ในการวิเคราะห์ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ครั้งนี้ มุ่งอธิบายว่าสงวน โชติสุขรัตน์ นำเสนอความเป็นอาณานิคมภายในของล้านนาที่อยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยในงานชุดนี้ลักษณะใด ซึ่งจากการศึกษาประวัติของสงวน โชติสุขรัตน์ ที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนจังหวัด ผันตัวเป็นนักเขียนนักหนังสือพิมพ์และสนใจไปศึกษาเรียนรู้งานเขียนกับส่วนกลางโดยฝากตัวเป็นศิษย์หลักสูตรการเขียนวรรณกรรมของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (เสฐียรโกเศศ) จนสำเร็จหลักสูตรการเขียนวรรณกรรม รวมทั้งมีความสนใจด้านการท่องเที่ยวโดยเก็บข้อมูลเรื่องราวต่าง ๆ ในท้องถิ่นทั้งเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย และแม่ฮ่องสอน งานเขียนของสงวน โชติสุขรัตน์ จึงเป็นงานรวบรวมเนื้อหาจากคำบอกเล่า พับสา ใบลาน เป็นหนังสือตำนานล้านนาไทย ประวัติเมืองเหนือ บุคคลสำคัญและประเพณีของท้องถิ่นเหนือ สงวน โชติสุขรัตน์ยังใช้ประสบการณ์การเป็นอาจารย์พิเศษบรรยายในรายวิชาประวัติศาสตร์ล้านนาไทยในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (สำนักพิมพ์ศรีปัญญา อ้างถึงใน สงวน โชติสุขรัตน์, 2555: 11) ผลการศึกษาครั้งนี้จึงไม่เน้นการอธิบายว่าผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ มีข้อเท็จจริงจากข้อมูลหรือบุคคลใดแต่อย่างใด แต่มุ่งอธิบายให้เห็นการแผ่อานานิคมจากส่วนกลางที่เข้ามาในภูมิภาคด้านงานวรรณกรรมในกระบวนการถ่ายทอดและวิธีการนำเสนอ ซึ่งบางทีผู้ประพันธ์อาจไม่รู้ตัวหรือไม่ทันเข้าใจในการแผ่อำนาจนั้น เพราะกระบวนการเหล่านั้นเป็นการประกอบสร้างให้เห็นความสำคัญของระบบความรู้ ความหมายที่กระจายผ่านระบบต่าง ๆ โดยไม่ทันตั้งคำถามกับสิ่งนั้น การวิเคราะห์ผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ ตามการวิพากษ์ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางครั้งนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ด้านการศึกษาอุดมการณ์ของผู้เขียนหรือความเป็นอาณานิคมในผลงานอื่น ๆ รวมทั้งผู้อ่านสามารถนำข้อสังเกตที่นำเสนอในบทความนี้ ไปเป็นแนวทาง

วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนา ที่นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น หรือการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ล้านนาในมิติต่าง ๆ ได้

เมื่อทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาตามแนวคิดอาณานิคมในพื้นที่ล้านนา พบว่านักวิชาการให้ความสนใจศึกษาประเด็นการครอบงำความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ล้านนา เช่น งานของทินกฤต สิริรัตน์ (2564: 169-202) ที่ศึกษาเรื่องสมมุติว่ามี “ล้านนา” พื้นที่อำนาจ-ความรู้ และมรดกของอาณานิคมสยาม ทินกฤตสรุปว่าสยามสร้างพื้นที่และอิทธิพลกระจายครอบคลุมล้านนาทั้งหมด 4 ยุค ได้แก่ ระยะเวลาสร้างพื้นที่สมมุติ (พ.ศ. 2416-2442) ระยะเวลาเชื่อมโยงพื้นที่สมมุติเข้ากับชื่อ “ล้านนาไทย” (พ.ศ. 2440-2490) ระยะเวลาผลิตซ้ำชุดความรู้ต่าง ๆ ภายใต้กรอบของ “ล้านนาไทยคดี” พ.ศ. 2490-2530) และระยะการโต้กลับมรดกอาณานิคมสยาม (พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน) ทั้งนี้อำนาจ-ความรู้ มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนการรับรู้ของผู้คนจาก “ล้านนาโดยสมมุติ” เป็น “ล้านนา” ในความหมายที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ และคำว่า “ล้านนา” เป็นเพียงตัวเลือกที่ใช้กำหนดพื้นที่และนำเสนอประวัติศาสตร์ของกลุ่มนครรัฐทางภาคเหนือเท่านั้น ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของพื้นที่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พื้นที่ล้านนาเป็นพื้นที่ที่สยามสมมุติขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของตน เมื่อมีการบังคับใช้อย่างจริงจังและยังถูกกำกับด้วยโครงสร้าง อำนาจและระบอบราชการที่มีความชัดเจนและรัดกุมมากกว่าอดีต จึงทำให้พื้นที่สมมุตินี้เป็นพื้นที่ที่มีอยู่จริงแต่เป็นพื้นที่ที่ใช้ปฏิบัติงานจริงของข้าราชการสยาม ต่อมาการผลิตซ้ำวาทกรรมพื้นที่ล้านนาโดยนักวิชาการสยามและนักวิชาการท้องถิ่นอย่างชัดเจนมากขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 25 สืบต่อกันมา การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ล้านนาในฐานะพื้นที่อาณานิคมสยาม พบในงานของภิญญพันธุ์ พงนะลาวัณย์ (2560: 108-120) ที่อธิบายอำนาจ-ความรู้เกี่ยวกับ “พื้นที่แบบอาณานิคมในมณฑลพายัพ” ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภิญญพันธุ์สรุปว่าเมื่อสยามได้ผนวกมณฑลพายัพเข้าเป็นประเทศราชของกรุงเทพฯ ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 24 สยามได้แสดงถึงความเหนือกว่าทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ เรื่องเล่าของพายัพจึงถูกผลิตซ้ำในเชิงเหยียดหยามเหยียดหยันลักษณะ “เกียจคร้าน” และ “ลาวไม่มีสติปัญญาตรึกตรอง” แม้แต่ตำนานพระพุทธเจดีย์ยังถูกแบ่งประเภทศิลปะและอารยธรรมในดินแดนสยาม โดยเรียกเจดีย์ยุคหลังว่า “พระเจดีย์ลาว” นับเป็นการแบ่งแยกที่รัฐบาลสยามไม่รู้สีกเคอะเขินที่จะยกย่องเชิดชูอารยธรรมอันรุ่งเรืองของดินแดนเหล่านี้ เพื่อสถาปนาและเสริมสร้างบารมีราชอาณาจักรของตน ขณะเดียวกันก็ยึดโยงความเป็นท้องถิ่นในภาพแทนความเป็น “ลาว” ที่มีอารยธรรมที่ด้อยกว่าตนอีกด้วย ภิญญพันธุ์ยังสรุปกระบวนการผลิตพื้นที่แบบอาณานิคมของสยามในมณฑลพายัพว่า เป็นลักษณะการใช้อำนาจของสยามที่มีต่อมณฑลพายัพคล้ายคลึงกับอังกฤษกระทำกับอินเดียและพม่า จึงกล่าวได้ว่าเป็นปฏิบัติการระหว่างรัฐที่มีชุดเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน มีลักษณะพื้นที่-ภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน แต่สยามได้เข้ามาในมณฑลพายัพเพื่อสร้างอำนาจ/ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดีครอบงำกับวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งที่สยามกระทำต่อมณฑลพายัพที่เคยเป็นอาณาจักรล้านนาเพื่อสร้างชุดความรู้ใหม่ส่งผลต่อความชอบธรรมในการปกครองของเจ้าอาณานิคม

นอกจากนี้ ในงานของธีรพัฒน์ พูลทอง (2558: 115-138) ที่เขียนบทความเรื่อง “วาทกรรมอาณานิคมของสยามในลิลิตพายัพ” ได้สรุปว่าลิลิตพายัพพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวรรณกรรมที่เขียนในเชิงชาติพันธุ์วรรณา นำเสนอวิเทศาภิบาลทางการเมืองของชนชั้นนำสยามที่เดินทางมายังพายัพ ในปีพ.ศ. 2448 เนื้อหาบรรยายสภาพที่แตกต่างระหว่างเมืองหลวงกับชนบท มีการสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์ผ่านการบรรยายดินแดนที่สำรวจ ผู้คน ภูมิศาสตร์และยังมีทรัพยากรธรรมชาติ เมื่ออธิบายตามมุมมองแบบหลังอาณานิคมนั้น ลิลิตพายัพเป็นเครื่องมือผลิตซ้ำวาทกรรมอาณานิคมเพื่อหลอมรวมล้านนาให้กลายเป็นมณฑลภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม เป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมอาณานิคมภายในโดยอธิบายการพัฒนาในลักษณะหลอมรวม เช่น การสร้างทางรถไฟสายเหนือ การเสด็จเยือนมณฑลพายัพซึ่งชนชั้นนำได้บรรยายให้เห็นสภาพผู้คนและพื้นที่ในถิ่นทุรกันดาร อันแสดงคฤตกรรมระหว่างความเจริญในเมืองหลวงกับความทุรกันดารของมณฑลพายัพอย่างชัดเจน กระบวนการนี้สามารถตีความชนชั้นนำสยามว่าเป็นการ

สร้างความเจริญให้แก่เมืองประเทศราชอย่างมณฑลพายัพ แต่เมื่อพิจารณาอีกมุมที่สยามกระทำอาจหมายถึง กระบวนการสร้างอาณานิคมภายในเพื่อยึดโยงคนล้านนาให้เป็นส่วนหนึ่งของชาวสยาม เมื่อพิจารณาลิทธิพายัพ จึงผลิตซ้ำอุดมการณ์รักชาติภายใต้รัฐชาติเดียวกัน โดยเฉพาะการนำแนวคิดการสร้างความสำเร็จว่าเป็นเสมือน มรดกทางความคิดที่ตกทอดสืบต่อกันมา ระบบอาณานิคมภายในคือระบบรวมศูนย์กลางอำนาจและกระจายความ เจริญออกไปจากส่วนกลาง เน้นบทบาทและอิทธิพลของส่วนกลางที่มีต่อภูมิภาครอบนอก โดยยึดหลักว่ายิ่งภูมิภาค รอบนอกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับส่วนกลางมากเท่าใด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างส่วนกลางและ รอบนอกก็จะมีมากขึ้น ลิทธิพายัพจึงเป็นหลักฐานเพื่อการสร้างชาติในฐานะเจ้านาย และขุนนางสยามผู้เปี่ยมด้วย พระมหากรุณาธิคุณที่ได้นำความรุ่งเรืองและความผาสุกมาสู่ประชาชนล้านนา จึงเป็นการทำความเข้าใจเจตจำนง ของชนชั้นนำสยามในฐานะผู้นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่ชาติ อันเป็นมโนทัศน์ที่ไม่ต่างจากความคิดของประเทศ มหาอำนาจเจ้าอาณานิคมที่ปกครองประเทศในอาณานิคมแต่อย่างใด

งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นอาณานิคมในวรรณกรรม เช่น งานของจิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร (2558: 1-17) ที่เขียนในบทความเรื่อง “รื้อสร้างภาพลักษณ์ตายตัว: กลวิธีการตอบโต้อาณานิคมสมัยใหม่ ในนวนิยาย เรื่อง เจ้ากระเกต ของแดนอรัญ แสงทอง” โดยใช้แนวคิดนิเวศสำนักสตรีนิยมเชิงวิพากษ์และแนวคิดนิเวศสำนัก หลังอาณานิคมเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ จิรัฏฐ์สรุปการศึกษาไว้ว่าในนวนิยายเจ้ากระเกตตอบโต้ภาพลักษณ์ตายตัว ซึ่งเป็นรูปแบบอาณานิคมใหม่ของตะวันตก ด้วยการนำเสนอตัวละครหญิงที่ผูกโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ขณะที่ ตัวละครชายผูกโยงอยู่กับป่าและวิถีชีวิตของนายพราน ทั้งยังตอบโต้ว่าททกรรมการพัฒนาของตะวันตก ด้วยการนำเสนอให้เห็นว่าป่ามีระบบระเบียบเฉพาะที่ไม่อาจจำกัดความได้ตามหลักเหตุผลนิยม ในนวนิยายนำเสนอ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของคนและสัตว์ไม่ว่าจะอยู่ป่าหรืออยู่เมืองต้องปรับตัว สื่อนัยว่าการปรับตัวคือการทำให้ เกิดความไหลลื่นและคลุ่มเครือไปพร้อม ๆ กัน ไม่สามารถนิยามภาพลักษณ์ตายตัวได้ ซึ่งเป็นกลวิธีหนึ่ง ในการรื้อสร้างหรือตอบโต้อาณานิคมแบบใหม่ของตะวันตก ส่วนงานของสลิสา ยุกตะนันท์ (2556: 61-103) ที่ เขียนบทความเรื่อง “อัตลักษณ์ ‘วันพุ่มนี้’: บทวิพากษ์การเมืองเชิงอัตลักษณ์จากสำนักคิดหลังอาณานิคม” โดยอธิบายในประเด็นอดีตไม่มีจริงว่าททกรรมของการเมืองเชิงอัตลักษณ์ ว่าอัตลักษณ์ความเป็นตะวันออกนิยม มีรากฐานอยู่บนวิธีคิดแบบแยกขั้วระหว่างความเป็นตะวันออก/ความเป็นตะวันตก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือความเป็นอาณานิคม/เจ้าอาณานิคมนี้ ถ้าพิจารณาตามการเมืองเชิงอัตลักษณ์แล้ว การประกอบสร้างอัตลักษณ์ ความเป็นตะวันตกยังสร้างความชอบธรรมให้แก่ลัทธิอาณานิคม (Colonialism) อีกด้วย อีกบทความของนัทนัย ประสานนาม (2550: 91-108) ที่ศึกษาเรื่อง “วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม” นัทนัยใช้แนวคิดหลังอาณานิคมอ่านวรรณคดีนิราศและเสภาเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ ระหว่างชาวไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ตลอดจนรูปการณ์ของการผลิตซ้ำ วรรณกรรมหรืออุดมการณ์ที่มาหล่อเลี้ยงอำนาจดังกล่าว นัทนัยอธิบายลักษณะนิราศว่า เมื่อศูนย์กลางของผู้เขียน นิราศไม่ใช่โลกตะวันตกแต่เป็นเมือง ภาพของป่าชายขอบจึงถูกสร้างขึ้นลักษณะคล้ายคลึงกัน นิราศเมืองสุพรรณ จึงมีลักษณะสอดคล้องกับเรื่องเล่าการค้นพบของตะวันตกที่เน้นบทบาทของผู้นำทางท้องถิ่นที่พานักสำรวจไปสู่ “ภายใน” ของดินแดนนั้น ในนิราศกวียังได้สรุปนิราศเป็นเสมือนแผนที่ (Cartography) ซึ่งเป็นการนำเสนอสถานะ ของดินแดนที่ยังไม่เคยค้นพบให้กลายเป็นดินแดนที่ค้นพบแล้ว ใน “ขุนช้างขุนแผน” ได้นำเสนอความเป็นลาว แยกออกจากความเป็นไทย กวีไทยใช้ความเป็นอันเป็นยุทธวิธีสำคัญในการจำแนกรูปลักษณ์ภายนอกที่กวี ให้ความสำคัญ การจำแนกลักษณะการใช้ “เรือนร่างทางวัฒนธรรม” (Cultural body) หมายถึงการแต่งกาย เสื้อผ้า เครื่องประดับและทรงผม เรือนร่างทางวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นเป็นตัวกำหนดเทียบ ความแตกต่าง แยกคนชาติต่าง ๆ ออกจากกัน (ทวีศักดิ์ เผือกสม, 2546: 131 อ้างถึงใน นัทนัย ประสานนาม, 2550: 102) นอกจากนี้ยังมีงานของบัณฑิต ทิพย์เดช (2565: 159-170) ที่ศึกษา เรื่อง “ปีกแดง: การศึกษาผ่าน มุมมองหลังอาณานิคม” โดยมีจุดมุ่งหมายศึกษาภาพแทนทางวัฒนธรรมของตะวันออกผ่านมุมมองของตะวันตก

ใช้การวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา รวมทั้งการประกอบสร้างวาทกรรมตะวันตกเพื่อครอบงำ ตะวันออกและวิเคราะห์คู่ตรงข้ามเพื่อดูวิธีการสร้างวาทกรรม บัณฑิตสรุปว่าในวรรณกรรมปีกแดง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอภาพแทนทางวัฒนธรรมความเป็นโลกตะวันออก 5 แบบ ได้แก่ ตะวันออกกับภาพแทนความงดงาม ตะวันออกกับภาพแทนของความวุ่นวาย ตะวันออกกับภาพแทนของการเอาตัวรอด ตะวันออกกับภาพแทนของความจงรักภักดี ตะวันออกกับภาพแทนของความช่างสำราญและมองโลกในแง่ดี ส่วนภาพแทนของความเป็นตะวันตก แบ่งออกเป็น 4 แบบ ได้แก่ ตะวันตกกับภาพแทนของความรุนแรง ตะวันตกกับภาพแทนของยีนเด่น ตะวันตกกับภาพแทนของคนฉลาด ตะวันตกกับภาพแทนของวีรบุรุษ ส่วนวิธีการประกอบสร้างวาทกรรม พบ 4 วิธี ได้แก่ ตะวันออกกับตะวันตก: ความงามกับประโยชน์ใช้สอย ตะวันออกกับตะวันตก: เจ้าสำราญกับผู้ล่าชิง ตะวันตกกับตะวันออก: ยีนเด่นกับยีนด้อย ตะวันตกกับตะวันออก: วีรบุรุษกับผู้สร้างความวุ่นวาย บัณฑิตยังอธิบายว่าเมื่อวิเคราะห์คู่ตรงข้าม (Binary Opposition) เพื่อแสดงให้เห็นการกำหนดความหมายให้สรรพสิ่งด้วยการอาศัย คู่เปรียบเทียบนั้น ทำให้เห็นการประกอบสร้างวาทกรรมความเป็นตะวันตกกับความเป็นตะวันออกชัดเจนขึ้น จนกลายเป็น “อำนาจ” และ “ความรู้” ซึ่งมีหน้าที่สร้างความจริง (Truth Production) ขึ้นมาชุดหนึ่ง และใช้ความจริงชุดนั้นเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ ด้วยการนำเสนอวาทกรรมของตนเองเพื่อกดทับวาทกรรมของคนอื่น และตอกย้ำชุดวาทกรรมดังกล่าวขึ้นมาเพื่อควบคุมตัวเองและผู้อื่นเช่นกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่นำแนวคิดหลังอาณานิคมเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ตัวบทวรรณคดีและวรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นกระบวนการและมุมมองการอธิบายการประกอบสร้างตัวบทที่กวี/ผู้ประพันธ์นำเสนอผ่านตัวบทวรรณคดีและวรรณกรรม จากการศึกษางานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับงานของสงวน ไขติสุขรัตน์ พบว่าไม่ปรากฏข้อมูลในการศึกษาลักษณะงานวิจัยในงานของสงวน พบในส่วนของงานวิชาการที่มีการนำข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บุคคล สถานที่ทางประวัติศาสตร์จากงานชุดนี้ไปอ้างอิงและในงานนวนิยายชุดอิงประวัติศาสตร์ล้านนาของกฤษณา อโศกสิน ได้นำข้อมูลจากงานของสงวน ไขติสุขรัตน์ ไปเป็นส่วนหนึ่งของการเขียนนวนิยายชุดนี้ ดังกล่าวไว้ในหน้าจากผู้เขียนถึงผู้อ่านว่า “งานของสงวน ไขติสุขรัตน์ ได้ช่วยให้ข้าพเจ้าสามารถลำดับวงศ์วานของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำพูนและเชียงใหม่ได้ชัดเจนขึ้น” (กฤษณา อโศกสิน, 2547: จากผู้เขียน) การวิเคราะห์ผลงานของสงวน ไขติสุขรัตน์ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมุ่งอธิบายผลงานของสงวน ไขติสุขรัตน์ ผ่านกรอบคิดและมุมมองการอ่านแบบหลังอาณานิคม และอธิบายอุดมการณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านผลงานชุดนี้ รวมทั้งอธิบายการประกอบสร้างภาพแทนและวาทกรรมภายใต้การนำเสนอในงานของสงวน ไขติสุขรัตน์

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์งานของสงวน ไขติสุขรัตน์ ด้วยแนวคิดอาณานิคมของ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) กลุ่มตัวอย่าง คือ งานของสงวน ไขติสุขรัตน์ จำนวน 4 เรื่อง ที่ตีพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์ศรีปัญญา ได้แก่ คนดีเมืองเหนือ (2552) ประเพณีไทยภาคเหนือ (2553) ตำนานเมืองเหนือ (2554) และประชุมตำนานล้านนาไทย (2555) โดยตีความตัวบทวรรณกรรมชุดนี้จากการเล่าเรื่อง การอธิบายความ การใช้ภาษา การยกตัวอย่าง การอ้างอิงข้อมูล รวมทั้งการเชื่อมโยงความจากบุคคลสัมพันธ์กับสถานที่ เหตุการณ์ต่าง ๆ การวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้แนวคิดอาณานิคม (Colonialism) ของ เอ็ดเวิร์ด ซาอิด แนวคิดภาพแทน (Representation) ของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) แนวคิดอุดมการณ์ (Ideology) ของหลุยส์ อัลตุสแซร์ (Louis Althusser) และแนวคิดวาทกรรม (Discourse) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เป็นแนวทางการวิเคราะห์ สรุปผลการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมยกตัวอย่างประกอบ การนำแนวคิดข้างต้นมาใช้อธิบายในงานไม่ได้วิเคราะห์

ให้เห็นเพียงการใช้ภาษาในงานของสงวน โชติสุขรัตน์เท่านั้น แต่มุ่งตีความและอธิบายกระบวนการสร้างความหมายที่ปรากฏในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ ว่างานเขียนของปราชญ์ท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นลักษณะใด

ผลการวิจัย

เมื่อวิเคราะห์ผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ ในชุดล้านนาที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ศรีปัญญา ทั้ง 4 เล่ม โดยใช้แนวคิดอาณานิคมอธิบาย สามารถสรุปให้เห็นการเป็นอาณานิคมในงานของ สงวน โชติสุขรัตน์ 3 ลักษณะ คือ ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางโดยไม่รู้ตัว การผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นไทยผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบส่วนกลาง และการผลิตสร้างต้นแบบในงานเขียนชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่นจากส่วนกลาง ทั้งนี้ในงานมีการใช้กระบวนการประกอบสร้างความเป็นอาณานิคม โดยมีบุคคลสำคัญในส่วนกลางเขียนคำนิยม มีการเขียนวิจารณ์หนังสือ รวมทั้งประเด็นโต้กลับความเป็นอาณานิคมของท้องถิ่นกับส่วนกลาง และยกย่องผู้เขียนในฐานะนักวิชาการตัวแทนท้องถิ่น โดยผลิตสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของสังคมไทยด้วยการกระจายความสำคัญสู่ท้องถิ่นในเชิงคุณค่าของข้อมูลวิชาการท้องถิ่น รวมทั้งนำเสนอเนื้อหาที่ผู้อ่านส่งจดหมายมาชื่นชมในข้อมูลท้องถิ่นที่เป็นการจุดประกายให้เกิดความสำนึกรักท้องถิ่นที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย และพร้อมจะสนับสนุนข้อมูลให้ผู้เขียน

ความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางโดยไม่รู้ตัว ของ สงวน โชติสุขรัตน์

จากข้อมูลประวัติของสงวน โชติสุขรัตน์ ที่สำนักพิมพ์ศรีปัญญาอธิบายไว้ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: คำนำ) ทำให้ทราบว่าสงวน โชติสุขรัตน์ เป็นนักเขียนท้องถิ่นที่มีความสนใจด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและใฝ่เรียนรู้เพิ่มเติม โดยเดินทางไปศึกษาด้านการเขียนวรรณกรรมพร้อมกับได้รับอิทธิพลกับนักวิชาการส่วนกลาง เช่น ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (เสฐียรโกเศศ) รวมทั้งมุ่งทำงานสายนักเขียนและเปิดสำนักพิมพ์หลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และยังนำเสนอผลงานเป็นบทความในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ทั้งท้องถิ่นและส่วนกลางด้วย หากอธิบายความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางที่ปรากฏในงานของสงวน กล่าวได้ว่าการเรียบเรียงข้อมูลในการเขียนภาษาล้านนา การแบ่งประเด็นเนื้อหาในการนำเสนอ การใช้ภาษาเรียบเรียง เน้นคำเรียกเมือง สถานที่ตามภาษาส่วนกลาง ในเนื้อหาที่มีการอ้างอิงงานส่วนกลาง ดังตัวอย่างการอธิบายตำนานเมืองฝางและเมืองไชยปราการ ในหนังสือ *ตำนานเมืองเหนือ* ไว้ว่า

...ตามคำสันนิษฐานของท่านโปรเฟสเซอร์แคมแมน ดังกล่าวนี้อธิบายตามตำนานและภูมิประเทศ ก็ถูกต้องตามที่ท่านกล่าวไว้ เพราะตัวเมืองฝางปัจจุบันตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำไชย (หรือน้ำใจ) แต่ตัวเมืองไชยปราการหรือเวียงไชยนั้นตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำฝาง ซึ่งปรากฏตามหนังสือตำนานโยนกฉบับเรียบเรียงโดย พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) หน้า 40 ว่า... (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 69)

จากที่ยกมาข้างต้น กล่าวได้ว่าสงวนได้ใช้หลักการอ้างอิงงานของส่วนกลางตามระบบว่า เป็นงานของใครและอ้างอิงเลขหน้าให้ผู้อ่านสืบค้นเพิ่มเติม รวมทั้งในเนื้อหาของหนังสือได้นำข้อมูลที่เห็นต่างมาอธิบายเพิ่มเติมหรือแทรกประเด็นไว้ให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์จากการศึกษาข้อมูล ดังคำนำของสำนักพิมพ์ ศรีปัญญาที่ระบุไว้ว่า “...สงวน โชติสุขรัตน์ นับเป็นนักประวัติศาสตร์รุ่นก่อนคนสำคัญคนหนึ่ง งานของสงวนนั้นอ่านง่ายและสนุก ผู้เขียนมีความสามารถในการประพันธ์เรื่องราวอย่างมีชีวิตชีวา ขณะเดียวกันก็เคร่งครัดต่อข้อเท็จจริงและไม่ละเลยที่จะให้ข้อมูลถึงเอกสารต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการค้นคว้าต่อ...” (ตำนานเมืองเหนือ, 2552: 9-10) ทั้งนี้ในหน้าคำนำของหนังสือตำนานเมืองเหนือ สงวนได้กล่าวถึงวิธีการศึกษางานเขียนตำนานเมืองเหนือหรือชุดงานค้นคว้าเกี่ยวกับภาคเหนือไว้ว่า

“...‘ตำนานเมืองเหนือ’ เท่าที่ปรากฏแก่สายตาของท่านนี้ ข้าพเจ้าได้ใช้ความอุตสาหะค้นคว้าหนังสือหลายเล่ม [...] ข้าพเจ้าใช้เวลาศึกษาค้นคว้าไม่น้อยกว่า 7 ปี...ข้าพเจ้าจึงได้พยายามค้นคว้าเรียบเรียงตำนานบ้านเมือง วัฒนาอาราม ปุชนิยสถาน และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของล้านนาไทยขึ้นใหม่ จัดพิมพ์เป็นเล่มสนองความต้องการของผู้อ่าน...” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 14)

จึงสรุปได้ว่า สงวน โชติสุขรัตน์ ได้นำทักษะความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ด้านการเขียนวรรณกรรมวางรากฐานงานเขียนรวมเล่มในงานชุดประวัติ ตำนาน ชีวประวัติบุคคลสำคัญและสถานที่ของท้องถิ่นเหนือ ในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ นับว่าใช้หลักการเรียบเรียงที่รับอิทธิพลมาจากส่วนกลาง ดังเปิดเรื่องในหนังสือ “คนตีเมืองเหนือ” ตอนที่เขียนถึงเจ้าหลวงเศรษฐี (คำฝั้น) สงวน โชติสุขรัตน์ ได้ขึ้นต้นเนื้อเรื่องว่า “หากจะเปรียบมหาอุปราชธรรมลังกาหรือเจ้าหลวงเชียงใหม่ช่างเผือกเป็นเสมือนพาหาเบื้องขวาของพระเจ้ากาวิละแล้ว บุคคลที่ควรเปรียบประหนึ่งพาหาเบื้องซ้ายของพระเจ้ากาวิละคือ เจ้าหลวงคำฟั่นผู้นี้เอง...” (คนตีเมืองเหนือ, 2552: 185) กล่าวได้ว่างานเขียนของสงวนที่เขียนเกี่ยวกับสารคดีชีวประวัติบุคคล นับเป็นการเขียนตามหลักการนำเข้าสู่เนื้อหาเพื่อให้น่าสนใจที่ไม่เพียงแต่บอกหรืออธิบายว่าเป็นใครมาจากไหนเท่านั้น สงวนยังใช้หลักการพรรณนาความตามประเภทโวหารต่าง ๆ เพื่อสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้อ่าน และสงวนยังใช้ภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยปนภาษาท้องถิ่นล้านนา เช่น มีลักษณะเด่นที่ปรากฏบ่อยครั้งในงานเขียนเล่มนี้ของสงวน โชติสุขรัตน์ คือ การสร้างคำสรรพนามผสมกับคำเรียกญาติ เช่น มังรายลำผู้บุตร เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกาผู้น้อง นางสมผู้ภรรยา เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครต่าง ๆ เช่น “ฝ่ายเจ้าขุนเจืองผู้น้อง ครั้นยกมาถึงเมืองเงินยางเชียงแสนทราบข่าวว่าท้าวอ้ายเจียงผู้พี่ถูกพวกแควฆ่าตายก็มีความเคียดแค้นเป็นอันมาก จึงทรงช้างพานคำออกชนช้างกับพระยาจันทบุรี” (คนตีเมืองเหนือ, 2552: 27) ในการเรียบเรียงตามหลักการเขียนที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง

ในหนังสือ “ตำนานเมืองเหนือ” สงวนได้วางโครงสร้างรูปแบบหนังสือตามระเบียบการเขียนที่ศึกษามาจากส่วนกลาง กล่าวคือในคำนำของหนังสือมีบุคคลสำคัญในสังคม คือพระธรรมราชานุวัตร (ประจำวัดพระสิงห์ เชียงใหม่) เป็นผู้เขียน ในคำนิยมหนังสือ มีบุคคลตัวแทนส่วนกลาง คือพระยาอนุমানราชชน เขียนให้ รวมทั้งมีจดหมายจากผู้อ่านหนังสือได้ส่งข้อคิด คำสั่งใจและชื่นชมหนังสือของสงวน รวมทั้งยินดีให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่สงวนเพื่อนำมาเรียบเรียงในผลงาน เช่น สนามจันทร (นามปากกา) ม.ร.ว.กิตินัดดา กิตติการ พระธรรมราชานุวัตร พระวินัยโกศล พระมนินทรานุวัตร ผู้แทนราษฎร อดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชาวเหนือ-อีสานระชน เทศมนตรีนคร เชียงใหม่ รวมทั้งประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังมีบทความวิจารณ์หนังสือ “ตำนานเมืองเหนือ” จากผู้เขียนที่ใช้นามปากกาว่า “แมงกระแทก” ได้เขียนวิจารณ์หนังสือตำนานเมืองเหนือลงในหนังสือพิมพ์วิจารณ์สัปดาห์ฉบับที่ 43 วันจันทร์ที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2501 ทั้งนี้ในบทวิจารณ์หนังสือของสงวนที่ “แมงกระแทก” เขียนวิจารณ์นั้นในท้ายบทวิจารณ์ ได้เขียนโต้กลับส่วนกลาง เพื่อเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม ที่มีบทบาทสำคัญจากส่วนกลาง ควรให้ความสำคัญกับข้อมูลจากนักวิชาการท้องถิ่น เพราะเมื่อภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นจึงถือว่าเป็นประวัติศาสตร์สำคัญอีกหน้าหนึ่งของประเทศไทย ดังความว่า

“...การเขียนหนังสือในแบบตำนานเมืองเหนือนี้ ถ้าเป็นในต่างประเทศ ผู้เขียนจะได้รับความสนใจจากรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง [...] แต่สำหรับประเทศไทยที่นักเขียนจะทำคุณประโยชน์ให้แก่ประชาชนและนักศึกษาสักเพียงใดก็ตาม มันก็มีสภาพไม่ผิดอะไรกับละลอกคลื่นที่วิ่งเข้ากระแทกฝั่ง มีแต่จะเจียบงันหายไป เพราะฉะนั้น สงวน โชติสุขรัตน์อย่าได้เสียใจเมื่อไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการหรือแม้แต่กระทรวงวัฒนธรรมผู้ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะและไม่เคยทำอะไรมาไปกว่าเอางบประมาณมาอ้อยอุนแกล้งอย่างที่เราเห็น ๆ กันมาแล้ว...” (แมงกระแทก (นามแฝง) อ้างถึงใน สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 33)

จากข้อความเป็นการโต้กลับส่วนกลางให้เห็นความสำคัญของข้อมูลท้องถิ่นที่มีข้อมูลที่แตกต่างว่าส่วนกลางไม่เห็นคุณค่าของข้อมูลท้องถิ่น รวมทั้งแฝงฝังอุดมการณ์ความเป็นชาติสื่อสารผ่านไปยังส่วนกลางที่เลือกใช้

กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรมที่เป็นเสมือนภาพแทนส่วนกลางให้ตระหนักถึงการให้คุณค่า และความหมายในเชิงพื้นที่ที่นับรวมอย่างทอเถิน จากการประกอบสร้างข้อมูลในระบบการเรียบเรียงงานตามหลัก การเขียนที่ได้รับอิทธิพลจากการเรียนเขียนวรรณกรรมของสงวนนั้น หากอธิบายตามแนวคิดอาณานิคมของชาวดิ กกล่าวได้ว่าสงวน โชติสุขรัตน์ ยอมรับความเป็นอาณานิคมของส่วนกลางแบบไม่รู้ตัวหรืออาจตั้งใจที่จะเป็น อาณานิคมตามระบบส่วนกลาง เพื่อเกิดการยอมรับในความเป็นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่รัฐส่วนกลางได้ใช้ระบบ รวมศูนย์ในการปกครองผ่านโครงสร้างทั้งระบบการเมือง การปกครอง สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ดังนั้น ในการนำเสนอข้อมูลที่ปรากฏในงานของสงวน จึงมีกระบวนการประกอบสร้างความน่าเชื่อถือ โดยการ นำชื่อบุคคลที่มีชื่อเสียงทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ ประชาชน สถาบันศาสนา โดยเฉพาะ บทวิจารณ์หนังสือของสงวนที่มีเนื้อหาสนับสนุนงานของสงวน จึงกล่าวได้ว่าเป็นภาพแทนของท้องถิ่นที่เรียกร้อง ความเสมอภาคกับส่วนกลางหรือภาครัฐหรือกล่าวอีกนัย คือ ส่วนกลางเปรียบเป็นเจ้าอาณานิคม ท้องถิ่นคือผู้ที่ ถูกเจ้าอาณานิคมควบคุม/ครอบงำ ท้องถิ่นเปรียบเสมือนชายขอบที่ต้องการสิทธิความชอบธรรมในพื้นที่ของตน จากส่วนกลาง เพื่อแสดงจุดยืนของความเป็นตัวตนภายใต้ความเป็นประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกัน สงวน โชติสุขรัตน์ ก็เป็นท้องถิ่นที่เดินเข้าสู่ระบอบของอาณานิคมส่วนกลางโดยไม่รู้ตัว เพราะหากกระบวนการสื่อสารกับส่วนกลางสำเร็จ การเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น รวมทั้งผู้เขียนหรือสถานที่และตำนานต่าง ๆ ในท้องถิ่นก็อยู่ในความยอมรับจาก ส่วนกลาง บทเรียน เรื่องเล่า ความทรงจำต่าง ๆ ในท้องถิ่นจะไม่มีเพียงขึ้นงานจากลุ่มน้ำเจ้าพระยาเท่านั้น งาน ของลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำ่าน และงานของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยจะได้ไม่ถูกทำให้เป็นอื่น (The other) ในการสื่อสารที่ปรากฏในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ จึงนับว่ามีบทบาทสำคัญในเชิงข้อมูล แม้เป็นกระแสกรองแต่เป็นข้อมูลเพื่อต่อรองกับส่วนกลางในเชิงคติชนและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งนี้จากการเคลื่อนไหว ในวงวิชาการ ได้มีนักวิชาการในล่านนาได้เสวนาเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้จัดงาน “100 ปี ชาตกาล อาจารย์สงวน โชติสุขรัตน์” ขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 21 มิถุนายน 2565 ดังที่ เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้เขียนไว้ในคอลัมน์ปริศนาโบราณคดี ทางมติชนสุดสัปดาห์ออนไลน์ ฉบับที่ 17-23 มิถุนายน 2565 โดยให้ข้อมูลว่าผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ ที่พบข้อมูลต้นฉบับที่เก็บไว้ ณ สถาบันวิจัยและสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั้น พบข้อมูลเอกสารที่ สงวน โชติสุขรัตน์ ได้ศึกษาจากส่วนกลาง ความว่า

“...นักเขียนคนที่อาจารย์สงวนติดตามมากเป็นพิเศษในกลุ่มงานบทความปึกแผ่น นอกจากเสถียรโกเศศ แล้ว ยังมีหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ์ ปราโมช “อาจารย์ซุ่ม ณ บางช้าง” ผู้มีอายุมากกว่าอาจารย์สงวน 20 ปี “ส. ธรรมยศ” นักเขียนใหญ่เมืองลำปาง ผู้มีอายุมากกว่าอาจารย์สงวนประมาณ 8 ปี “อาจารย์ศักดิ์ รัตนชัย” ปราชญ์ใหญ่เมืองลำปาง ผู้มีอายุน้อยกว่าอาจารย์สงวน 5 ปี และพ่อหนานอินทร์ สู่ใจ สหายรักปราชญ์ใหญ่ แห่งเมืองพาน เชียงราย ผู้ล่องกลับไปแล้วราว 8 ปี น่าจะมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับอาจารย์สงวน...” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2565, ออนไลน์)

จากประเด็นการศึกษางานของสงวน ที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่างานชุดประวัติศาสตร์ล่านนา ที่ตีพิมพ์ ในสำนักพิมพ์ศรีปัญญา เป็นงานที่นำเสนอข้อมูล การใช้หลักการเรียบเรียง การอ้างอิง รวมถึงการประกอบสร้าง ความน่าเชื่อถือต่าง ๆ โดยรับอิทธิพลมาจากอาณานิคมส่วนกลางที่สงวนได้นิยม ชื่นชอบปราชญ์ที่เป็นผู้นำ ทางความคิดของไทยในขณะนั้น พยายามถ่วงดุลอำนาจความน่าเชื่อถือระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น โดยการ อ้างอิงบุคคลที่มีชื่อเสียง น่าเชื่อถือทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น

การผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นไทย: ผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบส่วนกลาง

การผลิตซ้ำภาพแทน (Representation) ตามแนวคิดของสจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall, 1997: 4) ที่อธิบาย ว่าภาษาเป็นสิ่งที่สามารถบอกได้ถึงความหมายของสิ่งต่าง ๆ สามารถเป็นตัวกำหนดและจัดการความประพฤติ และการปฏิบัติต่าง ๆ ความหมายของภาษาจะช่วยตั้งกฎ บรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ที่สั่งการและ

ควบคุมชีวิตคน ทั้งนี้ในความหมายที่นำมาอธิบายในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ มีปรากฏวาทกรรมความเป็นชาติไทย วัฒนธรรมไทย เป็นต้นแบบของการถ่ายทอด ดังข้อมูลในหนังสือ “ตำนานเมืองเหนือ” ได้เขียนแบ่งภาคตามบทในเนื้อหาตามหลักของการนำเสนอข้อมูลวรรณกรรมที่สงวนได้ศึกษาจากส่วนกลางดังอธิบายมาแล้วข้างต้นนั้น กล่าวได้ว่าวิธีการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามต้นแบบวัฒนธรรมไทยส่วนกลาง สงวนได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพระยาอนุমানราชชนด้านการวางโครงสร้างการเขียนวรรณกรรม โดยในตำนานเมืองเหนือมีการวางโครงสร้างหนังสือออกเป็นคำนำ ภาคประวัติเมืองสำคัญ ภาคประวัติบุคคล ภาคประวัติปูชนียสถานสำคัญ โดยเรียงลำดับจากจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย ในตอนท้ายมีภาคศิลาจารึก วิธีปรับเปลี่ยนปีและศกของไทยฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ เอกสารอ้างอิง บรรณานุกรมภาพดัชนีรูปภาพ ทั้งนี้เมื่ออ่านคำนำจากสำนักพิมพ์ศรีปัญญาจะเรียงเนื้อหาข้อมูลตามต้นฉบับเดิม คือ ปีพ.ศ.2508 มีการปรับแต่เพียงการแก้ไขคำผิดและการเพิ่มเติมเชิงอรรถขยายความข้อมูลให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น เมื่อพิจารณาเนื้อหาในงานของสงวน มีการนำเสนอตามลำดับการเล่าเรื่อง เช่น ในประวัตินครเชียงใหม่ ขึ้นต้น การเขียนตามการเรียบเรียงแบบต้นฉบับ คือ “นครเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณเก่าแก่เมืองหนึ่งในภาคเหนือ เคยเป็นราชธานีของอาณาจักรลานนาไทยในอดีต...” (ตำนานเมืองเหนือ, 2552: 45) ข้อสังเกตมีการใช้ภาษาในการเรียบเรียงงานตามหลักการใช้ภาษาไทยโดยไม่มีภาษาท้องถิ่นปะปน จากนั้นจึงอธิบายถึงกษัตริย์ผู้สร้างเมือง จนถึงการสิ้นราชวงศ์ในการปกครองนครเชียงใหม่ และกล่าวถึงสาเหตุที่นครเชียงใหม่ต้องขึ้นต่อรัฐส่วนกลาง โดยใช้ศัพท์ตามข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ใช้ คือ “ประเทศราช” ดังความว่า

“นับแต่สมัยพระเจ้ากาวิละสืบมา เมืองเชียงใหม่และหัวเมืองต่าง ๆ ในแคว้นล้านนาไทย ได้ขึ้นต่อกรุงเทพพระมหานคร และมีฐานะเป็นเสมือน**ประเทศราช** ถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้นในปี พ.ศ.2517 ในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ฯ โปรดเกล้าฯ ให้พระนรินทรราชเสนี (‘พุ่ม’-ต่อมาเป็นเจ้าของพระยารัตนาธิเบศร) มาเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 56)

เนื้อหาต่อจากนั้น สงวนได้เรียงลำดับเหตุการณ์สำคัญในการเปลี่ยนแปลงของนครเชียงใหม่ที่ต้องขึ้นกับส่วนกลาง ตั้งแต่พ.ศ. 2439-พ.ศ.2476 ที่เชียงใหม่มีฐานะเป็นจังหวัดขึ้นตรงกับส่วนกลาง ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดขณะนั้น คือ “ข้าหลวงประจำจังหวัด” ในท้ายบทเรียงลำดับงานเขียนตั้งแต่รายนามกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (สงวน ใช้คำว่าเมงราย) และอธิบายเหตุการณ์เสียเมืองให้แก่พม่า เจ้ากาวิละกู้เอกราชเชียงใหม่ และลำดับเชื้อวงศ์เจ้ากาวิละ จนถึงเจ้าแก้ววรัญที่ครองเชียงใหม่ก่อนที่เชียงใหม่จะถูกยุบรวมกับสยาม ทั้งนี้ในท้ายบทนำเสนอภาพพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) มาเผยแพร่และกำกับการเล่าเรื่องที่มาของพระแก้วมรกตว่าเดิมประดิษฐานที่ลำปาง เชียงใหม่ และนำภาพอนุสาวรีย์พญามังรายปิดท้ายบท

จากประเด็นที่ยกมานี้ หากพิจารณาให้เห็นถึงการใช้นบตามต้นฉบับที่พบในงานของ สงวน นอกจากการจัดวางโครงสร้างของหนังสือ การเปิดเรื่อง การใช้ภาษาตามต้นแบบส่วนกลางแล้วนั้น ในเนื้อหาสงวนได้เขียนชื่อพญามังราย ว่า “เมงราย” ทั้งนี้ คำว่า “เม็งราย” (เมงราย) พบครั้งแรกในหนังสือเรื่อง “พงศาวดารโยนก” เรียบเรียงโดย พระยาประชาภิจักรจักร์ (แช่ม บุนนาค) ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2450 พงศาวดารเล่มนี้ได้มีการนำมาใช้เป็นต้นแบบในการเรียบเรียงหนังสือประวัติศาสตร์สยามให้แก่คนไทยทั่วประเทศ ทำให้คำว่า “เม็งราย” เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งกว่าคำว่า “มังราย” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2555 ออนไลน์) ด้วยกระบวนการผลิตซ้ำการเขียนต้นแบบจากส่วนกลาง จึงทำให้งานชุดนี้มีกลิ่นอายของความเป็นอาณานิคมอย่างชัดเจน ทั้งนี้ในเนื้อหาอื่น ๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ในงานประวัติบุคคลสำคัญ เป็นที่น่าสังเกตว่า สงวนได้อ้างอิงงานส่วนกลางในงานท้องถิ่นและอ้างอิงข้อสันนิษฐานการได้มาของข้อมูลจากนักสำรวจโบราณคดีชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาสำรวจในประเทศไทย ความว่า “...ตามคำสันนิษฐานของท่านโปรเฟสเซอร์แคมแมน ดังกล่าวนี้นี้เมื่อพิจารณาดูตามตำนานและภูมิประเทศก็ถูกต้องตามที่ท่านกล่าวไว้ เพราะตัวเมืองฝางปัจจุบันตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำไชย (หรือน้ำใจ) แต่ตัวเมืองไชยปราการ

หรือเรียงชื่อนั้นตั้งอยู่ฝั่งแม่น้ำฝาง ซึ่งปรากฏตามหนังสือตำนานโยนกฉบับเรียบเรียงโดย พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) หน้า 40...” จากการอ้างอิงนี้จึงกล่าวได้ว่า สงวนได้ผลิตซ้ำว่าททกรรมความเป็นไทยผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบของวัฒนธรรมส่วนกลางที่สงวนนำมาอ้างอิงในงานเขียน

จากประเด็นการผลิตซ้ำว่าททกรรมความเป็นไทยผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบจากส่วนกลางนี้ จึงกล่าวได้ว่าท้องถิ่นได้นำชนบต้นแบบทั้งข้อมูล ข้อสันนิษฐาน และงานในมุมมองของส่วนกลางช่วงหลอมรวมชาติหรือช่วงประเทศผลิตว่าททกรรมความเป็นไทย โดยใช้ข้อมูลท้องถิ่นเชื่อมประเด็นความเป็นไทยและเมื่อท้องถิ่นได้ผลิตซ้ำว่าททกรรมเหล่านี้ นับเป็นการตอกย้ำการเป็นอาณานิคมผ่านว่าททกรรมความเป็นไทยอย่างแนบเนียนด้วยนักเขียนและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การผลิตสร้างต้นแบบงานเขียนชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่นตามชนบส่วนกลาง

งานเขียนของสงวน โชติสุขรัตน์ ในหนังสือ “คนดีเมืองเหนือ” “ประชุมตำนานล้านนาไทย” โดยได้ใช้หลักเทียบข้อมูลกับหลักภาษาไทยเนื่องจากต้นฉบับเดิมเป็นอักษรธรรมล้านนา (สงวน ใช้คำว่าไทยยวน) ซึ่งได้ระบุไว้ในคำว่าหนังสือ “ประชุมตำนานล้านนาไทย” ว่า “ท่านผู้สนใจในการเขียนเทียบตัวอักษรไทยกับไทยยวน โปรดอ่านจาก ‘การเขียนภาษาไทยในภาษาไทยโยนก’ ของพระธรรมราชาวัตร (อดตสิโว พุ) ในหนังสือ ‘หลักภาษาไทยพายัพ’ (ประชุมตำนานล้านนาไทย, 2555: 8) ในหนังสือ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวไว้ในหนังสือว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีและพอใจ เมื่อได้อ่านหนังสือเรื่อง ประเพณีไทยภาคเหนือ ซึ่งนายสงวน โชติสุขรัตน์ เป็นผู้เรียบเรียง” (เสถียรโกเศศ, อ้างใน สงวน โชติสุขรัตน์, 2553: คำนิยม) เมื่อวิเคราะห์กลวิธีการเขียนงานชีวประวัติบุคคลสำคัญท้องถิ่นในงานของสงวน พบว่ามีการยึดต้นแบบงานเขียนจากส่วนกลางในการนำเสนอข้อมูล รวมทั้งกลวิธีการใช้ภาษาในการเรียบเรียง การใช้คำศัพท์ คำสรรพนาม เช่น ใช้คำราชาศัพท์ตามชนบส่วนกลาง ในคำว่า “พระองค์” “พระบรมเดชานุภาพ” “วิรัชัตริย์ผู้เกรียงไกร” “ราโชบาย” “มหาราช” “ราชโอรส” “ครองราชสมบัติ” “พิธีอภิเษกสมรส” “ประสูติ” “ทิวงคต” ในการเรียบเรียงงานเขียนของสงวนยังได้อ้างอิงงานนักวิชาการส่วนกลาง ดังตัวอย่างบทเกริ่นชีวประวัติขุนเจืองมหาราชไว้ ความว่า

“พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ที่มีพระบรมเดชานุภาพยิ่งใหญ่แห่งพุทธศตวรรษที่ 16 ทรงแก้อำนาจสามารถในการณรงค์สงคราม และมีพฤติการณ์บางอย่างคล้ายคลึงกับพระเจ้าพรหมมหาราช จนนักประวัติศาสตร์หลายท่านรวมทั้งพระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) ผู้เรียบเรียงหนังสือตำนานโยนก ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า น่าจะเป็นพระองค์เดียวกับพระเจ้าพรหมมหาราช แต่เมื่อพิจารณาตามปี พ.ศ. ที่บันทึกไว้นั้น เห็นห่างกันเป็นเวลานาน จึงไม่อาจปักใจเชื่อได้อย่างแน่นอนว่า วิรัชัตริย์ผู้เกรียงไกรพระองค์นี้ คือพระองค์เดียวกับพระเจ้าพรหมมหาราช วิรัชัตริย์ผู้เกรียงไกรพระองค์นี้ คือ ขุนเจืองมหาราชแห่งราชวงศ์ลาวจิงกราช (ราชวงศ์ลาว มีต้นราชวงศ์ คือ ลวจิงกราช ลาวจง หรือ ลาวจก *วงเล็บโดยกองบรรณาธิการ หนังสือคนดีเมืองเหนือ)” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 15)

จากตัวอย่าง กล่าวได้ว่าสงวน โชติสุขรัตน์ ได้เรียบเรียงชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น โดยเลือกใช้ภาษาตามต้นแบบของส่วนกลาง มีการเลือกใช้คำราชาศัพท์แบบภาษาไทยเมื่อกกล่าวถึงกษัตริย์ของท้องถิ่น รวมทั้งได้สร้างความน่าเชื่อถือในงานด้วยการอ้างอิงนักวิชาการจากส่วนกลางเพื่อให้ผู้อ่านได้สืบค้นต่อได้ อีกตัวอย่างในการเรียบเรียงชีวประวัติบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ความว่า

“พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงกฤษฎาภิหารยิ่งของชาติไทย ผู้ทรงกอบกู้อิสรภาพของชาติไทยให้รอดพ้นจากการรุกรานย่ำยีของพวกขอม งานที่สำคัญยิ่งที่สุดในพระชนม์ชีพของพระองค์ก็คือ การสู้รบขับไล่พวกขมออกจากแคว้นแคว้นอาณาจักรโยนก แล้วสถาปนาอาณาจักรโยนกชัยบุรีขึ้นใหม่ และแต่นั้นมาพวกขอมก็สิ้นอิทธิพลในแคว้นโยนกโดยสิ้นเชิง วิรัชัตริย์นักรบผู้เกรียงไกร แห่งอาณาจักรโยนกพระองค์นี้ คือ พระเจ้าพรหมมหาราช ผู้เป็นปฐมวงศ์ของพระเจ้าอุทอง และเป็นกษัตริย์ที่นักประวัติศาสตร์ยกย่องว่าเป็นมหาราชองค์แรกของชาติไทย...” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 33)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นที่สังเกตว่าการใช้ภาษาของสงวน มีความระมัดระวังการใช้คำราชาศัพท์ เมื่อกล่าวถึงกษัตริย์ในล้านนา รวมทั้งมีการใช้คำซ้อนสี่พยางค์เพื่อเพิ่มความหมายให้ชัดเจนขึ้น เช่น *แก้วกล้าสามารถ บารณปฏิสังขรณ์ เสร้าหมองร้างโรย หนักแน่นเยือกเย็น เหล่าประชาราษฎร กดขี่ข่มเหงทารุณกรรม* (คนดีเมืองเหนือ, 2552: 128) และมีประโยคที่นำคำซ้อนมาใช้ เช่น *ประชาชนพลเมืองต้องได้รับการกดขี่ข่มเหงทารุณกรรม* จากชาวต่างด้าวผู้เป็นเจ้าของขุนมูลนายอยู่เสมอ (คนดีเมืองเหนือ, 2552: 101) เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจมากขึ้น จากประเด็นเหล่านี้จึงน่าจะมาจากอิทธิพลการใช้ภาษาในการเขียนจากต้นแบบส่วนกลางที่สงวนได้ฝึกฝนขณะที่ศึกษาที่พระยาอนุমানราชชน

จากการศึกษาของสงวน โชติสุขรัตน์ ในชุดประวัติศาสตร์ล้านนา ทั้ง 4 เรื่อง กล่าวได้ว่า สงวน โชติสุขรัตน์ มีรูปแบบการนำเสนอชีวประวัติบุคคลสำคัญของท้องถิ่นล้านนา ในหนังสือ “คนดีเมืองเหนือ” และ “ตำนานเมืองเหนือ” เรียบเรียงตามต้นแบบงานเขียนส่วนกลาง กล่าวคือบทนำเริ่มจากกล่าวถึงประวัติย่อหรือผลงานเด่น เนื้อเรื่องเล่าเรื่องตั้งแต่สมัยเด็กไปจนถึงสิ้นอายุขัย บทสรุปยกย่องความคุณงามความดีที่บุคคลทำเพื่อส่วนรวมหรือวิถีปฏิบัติที่น่าเลื่อมใสเป็นแบบอย่าง ในหนังสือ “ตำนานของล้านนาไทย” “ประชุมตำนานล้านนาไทย” และ “ตำนานเมืองเหนือ” นิยมเขียนบทนำโดยกล่าวถึงคาถาหรือคำไหว้พระหรือคำอาราธนาศีลก่อนเล่าเรื่อง เนื้อเรื่องเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์แทรกเกร็ดประวัติศาสตร์ ยกย่องคุณงามความดีและใช้วงเล็บอธิบายศัพท์ รวมทั้งใช้เชิงอรรถในการอธิบายความที่มีจากเอกสารอื่น หรือคำพูดบุคคลที่เป็นนักวิชาการจากส่วนกลางหรือหลักฐานจากการสังเกตในการร่วมกิจกรรม มีการใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษที่เข้ามาในยุคนั้น ถอดความเป็นภาษาไทยและอธิบายความหมายศัพท์ มีภาพประกอบให้เข้าใจเรื่องราว เช่น ภาพวัด โบราณสถานต่าง ๆ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ภาพประเพณี บุคคลในราชวงศ์ล้านนาอดีต เป็นต้น ด้านบทสรุปไม่มีความเห็นหรือการแสดงความคิดเห็น จบตามเนื้อเรื่องของตำนานหรือเหตุการณ์นั้น แต่ใน “ตำนานเมืองเหนือ” พยายามอธิบายท้ายบทให้เห็นลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งทางการเมืองและทางสังคมของล้านนาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจมากขึ้น (ธนพร หมูคำ และทัตพิชา สกุลสืบ, 2564: 26) จากลักษณะการเรียบเรียงงานดังกล่าว สรุปได้ว่า สงวน โชติสุขรัตน์ เขียนงานภายใต้ความเป็นอาณานิคมจากงานเขียนส่วนกลาง ถึงแม้ว่าเป็นงานที่นำเสนอความเป็นประวัติ ตำนาน บุคคลสำคัญในท้องถิ่นเป็นงานที่สงวนได้ริเริ่ม สืบค้นด้วยใจรักในงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่สงวนได้ผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นชาติไทยภายใต้เจ้าอาณานิคมจากส่วนกลางแบบปฏิเสธไม่ได้

สรุปผลการศึกษา

งานเขียนของสงวน โชติสุขรัตน์ ชุดนี้นำเสนอผ่านอุดมการณ์สำนักรักท้องถิ่น ภายใต้แนวคิดอาณานิคม 3 ลักษณะ ได้แก่ ประการแรก สงวน โชติสุขรัตน์ผลิตซ้ำแนวคิดอาณานิคมของส่วนกลางโดยไม่รู้ตัว เนื่องจากสงวนสำเร็จหลักสูตรงานเขียนวรรณกรรมจากพระยาอนุমানราชชน ซึ่งเป็นปราชญ์ส่วนกลางที่นับว่ามีอิทธิพลต่องานเขียนของสงวนอย่างมาก โดยเฉพาะงานเขียนชุดนี้ที่สำนักพิมพ์ศรีปัญญาเลือกตีพิมพ์นี้ได้กล่าวไว้ในหน้าคำนำว่า สำนักพิมพ์มีความตั้งใจพิมพ์ผลงานของสงวน โชติสุขรัตน์ เพราะสงวนเป็นนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เก็บรวบรวมผลงานไว้มากมาย นอกจากนี้ทายาทของสงวนต้องการเผยแพร่ผลงานของบิดา แต่งานของสงวนยังมีข้อบกพร่องทั้งระบบข้อมูลและการพิมพ์ หากผู้อ่านมีผลงานของสงวนหรือพบข้อผิดพลาดให้แจ้งสำนักพิมพ์” (คนดีเมืองเหนือ, 2552: 7) จากข้อมูลชุดวรรณกรรมที่ศึกษาได้แจ้งไว้ชัดเจนว่าได้เรียบเรียงงานวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งตำนาน เรื่องเล่า ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นจากคำแนะนำของครู (เสฐียรโกเศศ) ที่ว่าควรศึกษางานในท้องถิ่นเพราะจะได้ใช้ประโยชน์ ดังคำนิยมในหนังสือ “ตำนานเมืองเหนือ” ว่า “...ผมจึงขอโมทนาในความพยายามของคุณ ซึ่งผมอยากให้ใคร ๆ ทำ จะได้ประโยชน์แก่การศึกษา ส่วนเรื่องที่รวบรวมจะถูกผิดอย่างไร อยู่กับผู้อ่านใช้ปัญญาไตร่ตรองเอง...” (เสฐียรโกเศศ, อ้างถึงใน สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: คำนิยม) ประการที่สอง สงวน โชติสุขรัตน์ ผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นชาติไทยผ่านการประกอบสร้างวัฒนธรรมท้องถิ่นตามชนบส่วนกลาง คือยกย่อง

บุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์แบบต้นแบบ โดยเฉพาะงานเขียนชีวประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ในหนังสือ “คนดีเมืองเหนือ” สงวนได้เขียนตามขนบต้นแบบส่วนกลางเพื่อประกอบสร้างความเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม (Culture Hero) และบุคคลในประวัติศาสตร์ (Historical Figure) วิวัฒนาการ การสร้างบ้านแปงเมือง ที่ปรากฏในตำนานของไทย จึงเป็นเสมือนผู้สร้างวัฒนธรรมเมือง (Urban Culture) (ธิดา สารยา, 2539: 100) จากข้อมูลชีวประวัติบุคคลในตำนานที่ถูกประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า เหตุการณ์ ตามขนบส่วนกลาง ประการสุดท้าย การนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในงานเขียนชุดนี้ของสงวน โชติสุขรัตน์ มีความเป็นอาณานิคมจากส่วนกลางทั้งต้นแบบงานเขียน การวางโครงร่างของเรื่องเล่าชีวประวัติบุคคลสำคัญของล้านนา การใช้คำและสำนวนภาษาที่ผ่านหลักสูตรการเขียนวรรณกรรม อันเป็นการตอบสนองวาทกรรมความเป็นไทยตามกระแสหลักที่ผู้เขียนได้เชื่อมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นกระแสรองให้เป็นที่รับรู้แก่ผู้อ่านภายใต้อาณานิคมส่วนกลาง ขณะเดียวกันสงวนได้โต้กลับอาณานิคมส่วนกลาง โดยประกอบสร้างภาพแทนท้องถิ่นในเชิงประวัติศาสตร์ บุคคลและปูชนียสถาน เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในหน้าประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมความเป็นไทย การประกอบสร้างประวัติศาสตร์จากตำนานท้องถิ่นนี้

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาของสงวน โชติสุขรัตน์ ในงานเขียนชุดนี้ สงวน โชติสุขรัตน์ ผลิตซ้ำงานท้องถิ่นตามขนบส่วนกลางทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว เมื่ออธิบายตามแนวคิดหลังอาณานิคม สงวนแสดงเจตจำนงว่างานท้องถิ่นมีความเป็นอื่น (Other) จากงานขนบส่วนกลาง ชาวล้านนาหรือชาวพื้นเมืองถิ่นเหนือมีความขมขื่นกับความเป็นเจ้านาย (Master) ของเจ้าอาณานิคมหรือส่วนกลาง ขณะเดียวกันสงวนก็พยายามเลียนแบบงานขนบของเจ้าอาณานิคมหรือส่วนกลางที่เข้ามามีอิทธิพลในมณฑลพายัพโดยไม่รู้ตัว เพื่อยกระดับสถานภาพงานเขียนของตนให้เป็นที่ยอมรับ (พรธาดา สุวัณพานิช, 2547: 59) แนวคิดอาณานิคมที่ปรากฏในงานของสงวน โชติสุขรัตน์ จึงมีลักษณะพยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นลูกผสมขึ้นในงานเขียนชุดนี้ โดยตามขนบต้นฉบับของส่วนกลางหรือเป็นการผลิตตามแบบเจ้าอาณานิคม การผสมผสานในแนวคิดอาณานิคม คือเป็นตามแนวคิดตะวันตกกับแนวคิดตะวันออก หรือท้องถิ่นใช้ขนบส่วนกลางในการเรียบเรียงงานเขียน (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 242) ทั้งนี้การวิเคราะห์งานเขียนของท้องถิ่นตามแนวคิดหลังอาณานิคม นันทนัย ประสานนาม (2550: 107) ได้กล่าวสรุปการนำแนวคิดหลังอาณานิคมไปใช้วิเคราะห์วรรณกรรมว่าเป็นการอธิบายด้วยทฤษฎีการอ่านแบบใหม่ ๆ แนวคิดหลังอาณานิคมจึงเป็นวิธีการวิพากษ์อำนาจหรือคตินิยามที่แฝงฝังมาที่วรรณกรรมอย่างแนบเนียน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการใช้มุมมองการอ่านตามแนวคิดหลังอาณานิคม เพื่อศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณคดีไทย จึงเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาได้เปิดมุมมองใหม่ในการวิเคราะห์วรรณกรรม เป็นการตั้งคำถามกับงานเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ตำนานต่าง ๆ ว่ามีกระบวนการแฝงฝังอุดมการณ์ภาครัฐหรือวาทกรรมภายใต้อาณานิคมส่วนกลางหลังรวมศูนย์การปกครองของไทยอย่างไร

ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยมุมมองอาณานิคมหรืออธิบายในเชิงความสัมพันธ์ทางอำนาจกับการปกครองส่วนกลาง ยังมีความน่าสนใจอยู่มาก หากผู้สนใจศึกษาในประเด็นเหล่านี้จะศึกษาวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งอาจพบความน่าสนใจในเนื้อหาผ่านเรื่องเล่าความทรงจำเหล่านั้น เพื่อให้เห็นมุมมองและมิติการอยู่ร่วมกันทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและซับซ้อนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา อโศกสิน. (นามแฝง). (2547). เวียงแว่นฟ้า. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.
- จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร. (2558). รื้อสร้างภาพลักษณ์ตายตัว: กลวิธีการตอบโต้อาณานิคมสมัยใหม่ ในนวนิยายเรื่องเจ้ากระเฑาะ ของแดนอรัญ แสงทอง. วารสารศิลปศาสตร์. 15(1), 1-17.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). วาทกรรมการพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ทินกฤต สิริรัตน์. (2564). สมมุติว่ามี “ล้านนา”: พื้นที่ อำนาจ-ความรู้ และมรดกของอาณานิคมสยาม. วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์, 8(2), 169-202.
- ธนพร หมุกคำ และ ทัดพิชา สุกุลสืบ. (2564). กลวิธีการเล่าเรื่องและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมล้านนาของสงวน โชติสุขรัตน์. (รายงานวิจัย). ลำปาง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). แนวนวรณ์คติทฤษฎีร่วมสมัย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปทุมธานี: นาคระ.
- ธิดา สาระยา. (2539). ท้องถิ่นประวัติศาสตร์และสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ธีรพัฒน์ พูลทอง. (2558). วาทกรรมอาณานิคมของสยามในลิลิตพายัพ. วารสารมนุษยศาสตร์. 22(2), 115-138.
- นัทธนี ประสานนาม. (2550). วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. 3(2), 91-108.
- พรธาดา สุวัธนวิช. (2547). กระบวนทัศน์หลังอาณานิคมกับการวิเคราะห์วรรณกรรม. วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 26(2), 53-63.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2555). 750 ปี “พระญามังราย” หรือ “พ่อขุนเม็งราย”? สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2012/08/42261>.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2565). 100 ปีชาตกาลนักประวัติศาสตร์ล้านนา ‘อาจารย์สงวน โชติสุขรัตน์’. มติชนสุดสัปดาห์ออนไลน์ สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/culture/article_473817.
- ภิญญพันธ์ พจนะลาวาลย์. (2560). การผลิต “พื้นที่แบบอาณานิคม” ในมณฑลพายัพด้วยความรู้ประวัติศาสตร์และโบราณคดีของสยาม. วารสารการบริหารท้องถิ่น. 10(3), 107-123.
- วีรชัย ชื่นจันทร์แดง. (2562). แนวคิดหลังอาณานิคมกับวาทกรรมความรู้ในผลงาน “This is not an Apricot” ของ ศิลปิน มาเรีย เทเรซา อัลเวส. วารสารศิลป์พีระศรี. 8(1-2), 113-136.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). คนดีเมืองเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). ตำนานเมืองเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2555). ประชุมตำนานล้านนาไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2562). ประเพณีไทยภาคเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- สลิสยา ยุกตะนันท์. (2556). อัตลักษณ์ เพื่อ ‘วันพื้งนี้’: บทวิพากษ์การเมืองเชิงอัตลักษณ์จากสำนักคิดหลังอาณานิคม. วารสารสังคมศาสตร์. “ว่าด้วยทฤษฎีกับการเมือง”. 9(2), 61-103.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัณฑิต ทิพย์เดช. (2565). ปีกแดง: การศึกษาผ่านมุมมองหลังอาณานิคม. วารสารบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ราชชมกลล้านนา. 10(1), 159-170.
- ออมสิน จตุพร. (2562). ศาสตร์การสอนว่าด้วย (ความเป็น) คนอื่น: เอ็ดเวิร์ด ซาอิด ทฤษฎีแนวหลังอาณานิคม และกลวิธีสำหรับการวิพากษ์. วารสารปัญญา: วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา. 15(1), 259-279.
- Hall, S. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. London: Sage Publications & Open University.